

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Таврійський державний агротехнологічний університет
Факультет агротехнологій та екології

Кафедра суспільно-гуманітарних наук

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр»

зі спеціальності зі спеціальності 201 «Агрономія»

денної форми навчання

Мелітополь, 2017

УДК 94 (477)

Історія та культура України. Методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності зі спеціальності 201 «Агрономія» денної форми навчання / Укладачі В.В. Михайлов. – Мелітополь: ТДАТУ, 2017. – 33 с.

Рецензент:

Крилова А. М. – доцент кафедри історії Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького, кандидат історичних наук

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри суспільно-гуманітарних наук

« » _____ 2017 р., протокол № ____.

Затверджено методичною комісією факультету агротехнологій та екології

« » _____ 2017 р., протокол № ____.

Методичні вказівки до практичних занять розроблені відповідно до робочої програми з дисципліни «Історія та культура України» для здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» зі спеціальності зі спеціальності 201 «Агрономія» денної форми навчання Таврійського державного агротехнологічного університету. Матеріали містять програму дисципліни, методичні рекомендації для підготовки до практичних занять, список рекомендованої літератури.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тематика практичних занять.....	6
Практичне заняття № 1. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України	9
Практичне заняття № 2. Київська Русь і Галицько-Волинська держава.....	10
Практичне заняття № 3. Литовсько-Польська доба на українських землях.....	13
Практичне заняття № 4. Українська національна революція XVII ст.....	14
Практичне заняття № 5. Українські землі у XVIII ст.....	15
Практичне заняття № 6. Україна у складі Російської та Австрійської імперій у пер. пол. XIX ст.....	17
Практичне заняття № 7. Україна в др. пол. XIX ст.....	19
Практичне заняття № 8. Українська революція та боротьба за збереження державної незалежності України (1917-1920 рр.)	20
Практичне заняття № 9. Радянська модернізація України у 1929-1938 рр.....	23
Практичне заняття № 10. Україна в роки Другої Світової війни.....	24
Практичне заняття № 11. Україна в умовах десталінізації.....	25
Практичне заняття № 12. УРСР в період кризи радянського ладу (др. пол. 60-х – пер. пол. 80-х рр. XX ст.).....	27
Практичне заняття № 13. Україна в умовах незалежності.....	28
Шкала оцінювання	30
Рекомендована література.....	30
Інформаційні ресурси.....	32

ВСТУП

Мета вивчення курсу – засвоєння та розуміння студентами історії виникнення та формування українського народу та української державності, утвердження національної самобутності, висвітлення політичної діяльності соціальних груп в Україні на відповідних етапах історичного розвитку; вивчення здобутків української матеріальної та духовної культури від її витоків до сьогодення, визначення ролі і місця вітчизняної культури у світовій та європейській культурній спадщині.

Завдання курсу полягає в тому, щоб на основі наукових принципів, насамперед, принципу історизму, поглядів учених істориків, прогресивних вітчизняних та зарубіжних авторів, об'єктивно вивчити явища та процеси в історії суспільно-політичного і культурного життя України в зв'язку з розвитком світової цивілізації; сформулювати громадянські якості – патріотизм та повагу до Батьківщини; показати роль народу і окремих особистостей в розвитку суспільства; пізнати моральні і етичні цінності людства в їх розвитку, зрозуміти такі категорії, як честь, обов'язок перед суспільством.

При вивченні дисципліни студент повинен:

Знати_

- поняття про місце курсу в системі гуманітарних наук, його предмет і завдання, методи історичного дослідження та наукову періодизацію;
- особливості розвитку людського суспільства на території України у доісторичні часи, проблеми у дослідженні етногенезу слов'ян;
- соціально-політичний і економічний устрій держав Київська Русь та Галицько-Волинської держави у часи їх становлення, розквіту і занепаду;
- причини та наслідки втрати українським народом своєї державності й захоплення його земель Литовським князівством і Польщею, еволюцію соціально-економічного і політичного життя українських земель у XIV – XVII ст.;
- причини виникнення українського козацтва та його роль в суспільно-політичній історії України, процес становлення та еволюцію козацької державності кінця козацької державності та значення договору з Московією 1654 р. для подальшої долі України;
- суспільно-політичний та економічний розвиток України в умовах відсутності державності XIX – початку XX ст., та особливості політичної боротьби в період української революції у 1917 – 1920 рр., - українське питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни, особливості суспільно-політичної ситуації в Україні, законодавче оформлення кордонів України;
- соціально-економічні процеси та політичне становище в Україні у другій половині 40-х - першій половині 80-х років;

- досягнення та проблеми розвитку державності України в сучасних умовах;
- основні поняття культури, її функції та роль у формуванні особистості, теоретичні джерела формування української культурологічної думки, особливості та специфіку розвитку української культури;
- набутки матеріальної і духовної культури українського народу; закономірності виникнення, розвитку та функціонування культур регіонів України, їх взаємозв'язок і наступність;
- досягнення, місце та роль української культури в контексті світової культури.

Вміти_

- користуватися науковою літературою в процесі підготовки до семінарського заняття та при написанні реферату;
- логічно та доказово усно викласти матеріал, відповісти на поставлені питання;
- використовуючи наукову літературу проводити аналіз різних поглядів істориків щодо місця Київської держави в історії українського народу та етногенезу українців;
- на підставі аналізу історичних фактів виявляти причини руйнування української державності та особливості існування українського народу під владою Литви та Польщі у XIV – XVII ст.;
- на основі наявних наукових джерел визначити досягнення і хиби козацької державності та місце козацтва в політичній Історії України;
- виявити причини піднесення національного руху в Україні наприкінці XIX - початку XX ст., особливості у становленні українських партій та аналізувати їх програми, втілення програмних положень у практичній діяльності в роки української національно-демократичної революції 1917 –1920-хрр.;
- визначити причини та наслідки соціалістичних перетворень в Україні у 20-х – 30-х рр. XX ст., виявити витoki українського націоналізму і особливості практичної діяльності ОУН; показати місце і роль українського народу у роки Другої світової війни;
- аналізувати суспільно-політичні та економічні процеси в Україні 40-х 80-х рр. і виділити основні причини необхідності змін; на підставі аналізу історичних фактів та сучасної суспільно-політичної і економічної ситуації в Україні робити певні прогнози щодо подальшого розвитку України, бачити за програмними положеннями реальну діяльність українських партій у розв'язанні проблем нашого суспільства;
- утверджувати гуманістичні ідеї, моральні та етичні засади у процесі здійснення професійної діяльності;
- орієнтуватися в основних етапах розвитку та еволюції української культури та теоретичних формах рефлексії над нею;

– берегти і примножувати культурні надбання українського народу, визначити роль української культури у контексті всесвітнього процесу та її місце і значення у системі загальнолюдської цивілізації.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема та питання, що вивчаються	Кількість годин	Література
1	2	3	4
	Змістовий модуль 1		
1	Первісне суспільство і перші державні утворення на території України 1. Первісне суспільство у кам'яну добу. 2. Скотарі та землероби в енеоліті та добі бронзовій. 3. Ранній залізний вік. Перші держави на території України. 4. Етногенез та культура східних слов'ян.	2	[1, с.9...74]
2	Київська Русь і Галицько-Волинська держава 5. Походження Давньоруської держави. Перші князі. 6. Розквіт Русі за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. 7. Занепад Київської Русі. 8. Галицько-Волинське князівство. 9. Культура княжих часів.	2	[4, с.95...162]
3	Литовсько-Польська доба на українських землях – Українські землі у складі Литви. – Доба Речі Посполитої на українських землях. – Кримське ханство.	2	[1, с. 163...199]
4	Українська національна революція XVII ст.. – Утворення козацької держави. – Переяславський договір. – Руїна. – Боротьба за возз'єднання держави.	2	[2, с. 178...202]
5	Українські землі у XVIII ст. – Гетьманщина у пер. пол. XVIII ст. – Ліквідація автономії України російською	2	[2, с. 208...233]

	владою. – Правобережна Україна у XVIII ст.		
6	Україна у складі Російської та Австрійської імперій у пер. пол. XIX ст. – Тенденції економічного розвитку українських земель у др. пол. XIX ст.. – Суспільні рухи у Наддніпрянщині у пер. пол. XIX ст.. – Західноукраїнські землі у пер. пол. XIX ст..	2	[6, с. 268...298]
7	Україна в др. пол. XIX ст. – Реформи в Російській імперії і Україна. – Соціально-економічні зміни в Наддніпрянщині та Західній Україні. – Суспільно-політичні рухи в Україні у др. пол. XIX ст..	2	[2, с. 301...337]
	Змістовий модуль 2		
1	Українська революція та боротьба за збереження державної незалежності України (1917-1920 рр.) – Універсали Центральної Ради: головні положення та особливості. – Українська держава часів Гетьманату. – Українська Народна Республіка. – Революційні події на західноукраїнських землях	2	[4, с. 316...367]
2	Радянська модернізація України у 1929-1938 рр. – Колективізація. Голодомор 1932-1933 років: причини та наслідки. – Проведення індустріалізації. – Сталінські репресії.	2	[5, с. 368...416]
3	Україна в роки Другої Світової війни – Військові дії в Україні 1941-1942 рр. – Рух опору. – Українські збройні частини у німецькій армії. – Визволення України.	2	[1, с. 417...478]
4	Україна в умовах десталінізації	2	[6, с.

	– Система раднаргоспів в УРСР. – Особливості розвитку культури та науки в Україні у 1950-1960-ті роки. – Рух «шістдесятників»: причини та наслідки.		481...529]
5	УРСР в період кризи радянського ладу (др. пол. 60-х – пер. пол. 80-х рр. XX ст.). – Руйнування радянської економічної моделі: причини, ознаки, наслідки. – Людина в радянській системі. Основні тенденції суспільного життя в Радянській Україні. – Рух опору тоталітарному режиму в Радянській Україні.	2	[5, с. 531...579]
6	Україна в умовах незалежності – Президентські вибори в Україні. – Вибори до Верховної Ради України. – Розвиток української культури в умовах незалежності.	2	[4, с. 567...629]
	Усього	26	

Семінарське заняття № 1.

Тема 1. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України (2 год.).

Мета вивчення: визначити особливості господарського та соціального устрою первісного населення на теренах України; проаналізувати особливості первісних культур на території України, охарактеризувати культуру трипільців, кіммерійців, скіфів сарматів та східних слов'ян.

Засоби навчання: карта «Первісний лад на території України», ілюстрації, навчальна література.

План

1. Первісне суспільство у кам'яну добу.
2. Скотарі та землероби в енеоліті та добі бронзовій.
3. Ранній залізний вік. Перші держави на території України.
4. Етногенез та культура східних слов'ян.

Література

- Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академвидав, 2007.
- Винокур О., Трубочанінов С. Давня і середньовічна історія України. – К., 1996.
- Гудзь В.В. Історія України. – К.: Видавничий дім «Слово», 2003.
- Залізник Л. Первісна історія України. – К., 1999.
- Греченко В. А. Історія світової та української культури / І.В. Чорний, В.А. Кушнерук, В.А. Режко. – К.: Літера ЛТД, 2005. – 464 с.

Методичні рекомендації

Готуючись до висвітлення першого питання плану, бажано звернути увагу на такі Готуючи відповідь на *перше питання*, бажано підготувати стислу, але змістовну характеристику кожного з періодів розвитку первісного суспільства, визначити його характерні риси, пояснити зміст неолітичної революції. Особливу увагу доцільно приділити пам'яткам Трипільської культури на території України.

Зміст *другого питання* передбачає розгляд основних археологічних культур мідно-кам'яного віку та доби бронзи. Енеолітична епоха позначилася принциповими змінами у господарстві (орне землеробство), що призвело до революційних змін у суспільних відносинах (перехід до патріархату). Окремо необхідно зупинитись на з'ясуванні ролі трипільської культури на етно- та культурогенезі українського народу. При розгляді особливостей доби бронзи варто проаналізувати господарські, суспільні та етнокультурні аспекти розвитку населення українських земель. Необхідно підкреслити, що на теренах України в епоху бронзи, відповідно до природничо-кліматичних умов, склалося три культурно-господарські зони. Кожна з них відрізнялася етнічним складом населення та господарською діяльністю.

Приступаючи до висвітлення *третього питання*, необхідно відмітити, що серед перших державних утворень, які виникли на території південної України, було державне об'єднання кіммерійців і таврів. При розгляді політичного ладу Кіммерії необхідно підкреслити, що вона була рабовласницькою державою,

влада в якій належала цареві та рабовласницькій знаті. Військово-політичне об'єднання кіммерійців проіснувало до VII ст. до н.е. і розпалося під натиском скіфських племен. Згодом кіммерійці розчинилися в скіфському суспільстві.

Відповідаючи на *четверте питання*, необхідно відмітити, що слов'яни виникли з індоєвропейського населення Східної Європи. Існує чимало теорій щодо прабатьківщини слов'ян. Деякі з них доцільно навести: дунайська, азійська, вісло-дніпровська, вісло-одерська, дніпро-одерська. Прослідкувати основні етапи розвитку слов'янської етнічної спільноти. Окремо слід надати інформацію про характерні риси господарського розвитку, особливості суспільно-політичного устрою, культури та релігії слов'янських племен.

Терміни і поняття

Антропологія – наука, яка досліджує походження і розвиток (біологію) людини.

Велике переселення народів – масове переміщення племен, в наслідок демографічного вибуху, кліматичних змін або військової експансії.

Етногенез – походження та розвиток народів.

Матріархат – ранній період у розвитку первіснообщинного ладу, що характеризувався провідним становищем жінки в суспільстві.

Неолітична революція – перехід племен в епоху неоліту від привласнюючого господарства до відтворюючих форм господарювання.

Найважливіші події

1 млн. років тому – поява першої людини на території сучасної України.

35 тис. р. до н.е. – завершення формування людини сучасного типу, поява кроманьйонців.

IX-VII ст. до н.е. – розселення кіммерійців у Північному Причорномор'ї.

VII-III ст. до н.е. – панування скіфів у південноукраїнських степах.

VII-III ст. до н.е. – сармати у Північному Причорномор'ї.

VIII-V ст. до н.е. – велика грецька колонізація Північного Причорномор'я і Криму.

Середина I ст. н.е. – перша письмова згадка про слов'ян.

Близько 375 р. н.е. – гунська навала в Північне Причорномор'я.

Семінарське заняття № 2.

Тема 2. Київська Русь і Галицько-Волинська держава (2 год.).

Мета вивчення: *набути знання про формування Давньоруської держави; проаналізувати особливості політичного устрою і соціально-економічного розвитку Русі; дати характеристику військово-політичному розвитку Галицько-Волинської держави; визначити головні культурні здобутки у княжій період в історії України.*

Засоби навчання: *карта «Київська Русь та Галицько-Волинська держава (IX-XIV ст.)», ілюстрації, портрети князів, навчальна література.*

План

1. Походження Давньоруської держави. Перші князі.
2. Розквіт Русі за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

3. Занепад Київської Русі.
4. Галицько-Волинське князівство.
5. Культура княжих часів.

Література

- Бойко О.Д. Історія України. Посібник. – К., 2007.
- Рыбаков Б.Я. Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв.. – М., 1982.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Сахаров А.Н. Дипломатия Древней Руси. – М., 1982.
- Історія України / За ред. Смолія В.А. – К., 1997.
- Україна крізь віки: в 15-ти томах. – К., 1998-2000. – Т.4. Толочко О. Т., Толочко П. П. Київська Русь. – К., 1998.

Методичні рекомендації

Готуючись до висвітлення *першого питання* плану, слід надати аналіз об'єктивних умов виникнення Давньоруської держави, навести перші згадки про Русь у VIII-IX ст., пояснити етимологію слів «Русь», «роси». Далі бажано висвітлити зміст «норманської теорії» походження Київської Русі, розповісти про її критику в українській та російській історіографії, дати стислі політико-біографічні характеристики перших київських великих князів, показати основні напрями їх діяльності.

Висвітлення *другого питання* бажано побудувати за таким планом:

- перетворення Київської Русі на могутню європейську державу;
- політичні та економічні зв'язки Київської Русі з сусідами: Візантією, Німеччиною тощо. Перші міжнародні угоди Київської Русі з Візантією;
- прийняття християнства та його вплив на зміцнення держави. Зміцнення великокняжої влади і формальне закріплення феодалських відносин;
- юридичне закріплення влади Великого князя і регулювання взаємовідносин між громадянами держави на підставі першої збірки законів «Руська Правда»;
- політико-економічне становище Русі в X-XII ст. Діяльність великих київських князів.

Відповідаючи на *третьє запитання*, бажано назвати причини феодалської роздробленості і пояснити кожен з них. Так, доцільно з'ясувати, чому піднесення продуктивних сил у сільському господарстві та ремеслі наприкінці XI ст., пов'язане передусім з поширенням трипільля, створило економічні передумови для політичного розпаду держави. Показати роль в цьому процесі з'їзду князів у Любечі (1097р.), який ухвалив рішення про заміну принципу ротації влади принципом спадкового наслідування. Окремо зупинитися на проблемах Києва. Показати роль монголо-татарської навали у закріпленні феодалської роздробленості Русі.

Аналізуючи *четверте питання*, треба скористатися схемою чи мапою, щоб уявити собі ситуацію, в якій опинилась Київська Русь. Бажано з'ясувати кордони Галичини і Волині, які були прикриті від монголо-татар, мали тісні стосунки з західноєвропейськими державами, охарактеризувати політико-економічний устрій Галицько-Волинського князівства. Далі необхідно показати

основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики Романа Мстиславовича і Данила Галицького, зокрема, звернути увагу на спробу Папи Римського скористатися розпадом Київської Русі і поширити католицтво на українські землі.

Відповідь на *п'яте питання* має творчий характер. Бажано стисло розповісти про формування Києва як столиці держави, будівництво Десятинної церкви, Софійського собору, Золотих воріт, про виникнення Києво-Печерського монастиря як центру розповсюдження культури Русі, охарактеризувати пам'ятки духовної культури («Руську Правду» Ярослава Мудрого, «Устав Володимира Мономаха»), показати культурні і торговельні зв'язки з зарубіжжям.

Терміни і поняття

Віче – народні збори в стародавніх слов'ян, у Київській Русі, на яких вирішувалися важливі громадські та державні справи.

Вотчина – одна із форм феодалної власності в часи Київської Русі, що передавалась у спадок.

Закупи – тимчасово залежні селяни, які брали у землевласників позику - "купу" і за це повинні були виконувати феодалні повинності.

Натуральне господарство - тип господарства, в якому продукти праці виробляються для задоволення потреб самих виробників, а не для продажу.

Рядовичі – категорія залежного руського населення, що згадується в джерелах XI-XII ст., особи, що служили феодалу за рядом (договором).

Ярлик – у період монголо-татарського ярма на Русі – письмові документи – грамоти, які видавалися підлеглим князям ординськими ханами як на велике, так і на удільне князювання.

Найважливіші події

882 - початок правління династії Рюриковичів.

912-945 рр. – князювання Ігоря.

945-964 рр. – регентство княгині Ольги.

964-972 рр. – князювання Святослава Ігоровича.

980 – 1015 рр. – князювання у Києві Володимира Великого.

988р. – офіційне запровадження християнства на Русі.

1019-1054 рр. – князювання Ярослава Мудрого.

1036 рр. – розгром Ярославом Мудрим печенігів під Києвом.

1097 р. – з'їзд у Любечі, на якому руські князі домовились про спадковість уділів.

1113-1125 рр. – князювання Володимира Мономаха у Києві.

1187 р. – перша згадка назви «Україна» в Київському літописі.

1199 р. – утворення об'єднаного Галицько-Волинського князівства.

1238 р. – утвердження Данила Романовича на галицькому престолі.

1253 р. – коронація Данила Галицького в Дорогочині.

1340 р. – занепад Галицько-Волинського князівства.

Семінарське заняття № 3.

Тема 3. Литовсько-Польська доба на українських землях (2 год.).

Мета вивчення: *набути знання про характерні риси розвитку українських земель в складі Речі Посполитої; визначити особливості перебування українських земель у складі іноземних держав у XV – XVI ст..*

Засоби навчання:*карта «Українські землі XVI – перша половина XVII ст.», ілюстрації, навчальна література.*

План

1. Українські землі у складі Литви.
2. Доба Речі Посполитої на українських землях.
3. Кримське ханство.

Література

- Бойко О.Д. Історія України. Посібник. – К., 2007.
- Гісем О.В., Мартинюк О.О., Трухан О.Ф. Історія України в таблицях. – Харків, 2007.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Історія України / За ред. Смоля В.А. – К., 1997.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005.
- Яковенко Н. Нарис історії України. З найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.

Методичні рекомендації

Готуючи відповідь на перше питання семінару, бажано за допомогою карти розглянути географічне положення Литовського князівства, Польщі та України, звернути увагу на стратегічні вигоди положення українських земель з їх виходом до Чорного і Азовського морів, на розвиток господарства і феодалних відносин на наших територіях. Слід визначити етапи та хронологічні рамки перебування українських земель у складі Литви та з'ясувати особливості та характерні риси кожного з виділених етапів. Доцільно пояснити, чому експансія литовців на українські землі дістала назву «оксамитової», охарактеризувати статус українських земель у складі Литовської держави.

Відповідь на друге питання бажано розпочати з характеристики причин укладення Люблінської унії, її змісту та наслідків для українського народу. Аналізуючи наслідки унії для українських земель, підкреслюючи їх загалом негативний характер. Необхідно визначити політичний устрій Речі Посполитої, зазначивши, що домінуюча роль в управлінні державою належала шляхті. Слід проаналізувати соціальну «піраміду» українського населення у складі Литовсько-польської держави.

У третьому питанні доцільно з'ясувати зовнішньополітичні обставини утворення Кримського ханства. Слід надати стислу характеристику політичного та соціально-економічного розвитку новоутвореної держави. Варто підкреслити негативну роль спустошливих нападів кримських татар на українські землі.

Терміни і поняття

Ординці – узагальнена назва в Україні XVI-XVIII ст. кримських і ногайських татар, які чинили набіги на українські землі.

Унія – об'єднання двох або кількох держав чи церков.

Цех - закрита корпоративна спілка, що складалася з членів, приналежних до одного або кількох зближених ремісничих фахів, поширений в містах Західної Європи починаючи з XI-XII століть

Ясир – бранці, полонені, що їх захоплювали турки й татари під час нападів на українські, російські та польські землі.

Найважливіші події

1387 р. – перехід Галичини під владу Польщі.

1449 р. – проголошення незалежності Кримського ханства від Золотої Орди.

1471 р. – перетворення Київського князівства на воєводство, ліквідація княжого устрою в Україні.

1475 р. – визнання Кримським ханом своєї васальної залежності від турецького султана.

Семінарське заняття № 4.

Тема 4. Українська національна революція XVII ст. (2 год.).

Мета вивчення: *набуття знань про причини, характер та головні особливості української революції XVII ст.; проаналізувати політику українських гетьманів доби Руїни.*

Засоби навчання: *карта «Українські землі у др. пол. XVII ст.», навчальна література.*

План

1. Утворення козацької держави.
2. Переяславський договір.
3. Руїна.
4. Боротьба за возз'єднання держави.

Література

- Апанович О.М. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. – К., 1993.
- Бойко О.Д. Історія України. Посібник. – К., 2007.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Історія України / За ред. Смолія В.А. – К., 1997.
- Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. – К., 1994.
- Смолій В., Степанков В. Українська національна революція ХУП ст. (1648–1676 рр.). – К., 1999.

Методичні рекомендації

Спираючись на рекомендовану літературу, бажано розпочати розгляд *першого питання* за таким планом: причини та передумови національної революції; основний перебіг подій 1648-1653 рр.; обставини утворення Української козацької держави.

У *другому питанні* необхідно пояснити обставини укладення Переяславського договору, його наслідки для України.

Готуючись до відповіді на *третє питання*, слід з'ясувати причини громадянської війни 60-80-х рр. XVII ст., дати характеристику діяльності українських гетьманів доби Руїни.

У *четвертому питанні* варто розкрити спроби козацьких гетьманів відродити єдність Гетьманщини, визначити причини поразки української національної революції в др. пол. XVII ст..

Основні терміни і поняття

Клейноди – дорогоцінні військові знаки, регалії або атрибути українського козацтва, що використовувалися у XVI-XVIII ст. (корогва, бунчук, булава, пернач, гербова печатка, литаври).

Компанійські полки – вільнонаймані («охотницькі») війська у Гетьманщині, створені у 60-70-ті рр. XVII ст.

Руїна – період історії України наприкінці XVII ст., що відзначився розпадом української державності і загальним занепадом.

Сердюцькі полки – вільнонаймані («охотницькі») піхотні полки у Гетьманщині в останній чверті XVII – першій чверті XVIII ст. Вперше сформовані у 1660-х рр. Ліквідовані царським указом від 14(25) липня 1726 р.

Найважливіші події

1657-1659 рр. – гетьманування Івана Виговського

1658, 16 вересня – Гадяцький договір

1659 р. – битва під Конотопом

1660, 17 жовтня – Слободищенський трактат

1663-1668 р. – гетьманство Івана Брюховецького на Лівобережній Україні

1665-1676рр. – гетьманство Петра Дорошенка на Правобережній Україні

1667, 30 січня – Андрусівське перемир'я між Росією й Польщею. Поділ України

1672-1786рр. – гетьманство Івана Самойловича на Лівобережній Україні

1681, 17 жовтня – Бахчисарайський договір Росії з Туреччиною та Кримським ханством

1686 р. – «Трактат про вічний мир» між Росією та Польщею

Семінарське заняття № 5.

Тема 5. Українські землі у XVIII ст.

Мета вивчення:*проаналізувати особливості суспільно-політичного та економічного розвитку України напр. XVII – XVIII ст.*

Засоби навчання:*карта «Українські землі у XVIII ст.», навчальна література.*

План

1. Гетьманщина у пер. пол. XVIII ст.
2. Ліквідація автономії України російською владою.
3. Правобережна Україна у XVIII ст.

Література

- Білоцерківський В. Я. Історія України - К.: Центр учбової літератури, 2007.
- Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академвидав, 2007.

- Гісем О.В., Мартинюк О.О., Трухан О.Ф. Історія України в таблицях. – Харків, 2007.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996.

Терміни і поняття

Генеральна скарбова канцелярія – найвища фінансова установа гетьманського уряду у 1723-1781 рр. в Україні. Займалася збиранням податків з населення, відала військовим скарбом, контролювала державні прибутки та видатки, наглядала за будівництвом укріплень.

Задунайська Січ – організація колишніх запорозьких козаків, що існувала у 1775-1828 рр. на території Османської імперії, в гирлі р. Дунай.

Козаки підпомічники – категорія козацтва, яка утворилася у процесі економічної диференціації наприкінці XVII ст. і була оформлена за І. Мазепи.

Кубанське козацьке військо – військово-територіальне утворення у XVII-XIX ст. козацтва по р. Кубань та її притоках. Офіційно існувало з 1860 до 1920 рр.

Малоросійська колегія – назва двох різних установ XVIII ст. у гетьманській Україні: 1. Російська урядова установа для нагляду та контролю над діяльністю українського гетьманського уряду. 2. Утворений наказом Катерини II від 10 листопада 1764 р., після скасування гетьманату, вищий адміністративний орган Гетьманщини.

Нова (Підпільненська) Січ – остання із Запорозьких Січей, що існувала у 1734-1775 рр. на українських землях, на великому півострові р. Підпільна (притока Дніпра).

Нова Сербія – адміністративно-територіальна і військова одиниця в Україні, створена у 1752 р. російським урядом із північно-західної частини запорозьких земель. Існувала до 1764 р.

Новоросія, Новоросійський край – історична область на півдні України й частково на півдні Росії (друга половина XVIII – початок XX ст.). Термін виник у зв'язку з утворенням у 1764 р. Новоросійської губернії.

Олешківська Січ – організація запорозьких козаків у пониззі Дніпра на території володінь Кримського ханства. Існувала у 1711-1728 рр.

Слов'яносербія – адміністративно-територіальна одиниця в Україні у 1750-60-х рр. Об'єднувала ряд поселень, розташованих на берегах річок Лугані, Сіверського Донця, Бахмута (сучасні Луганська та Донецька обл.).

Найважливіші події

1687-1709 рр. – гетьманство Івана Мазепи

1700-1704 рр. – визвольне повстання на Правобережній Україні на чолі з Семеном Палієм

1722-1727 рр. – Перша Малоросійська колегія

1727-1734 рр. – гетьманство Данила Апостола

1734-1750 рр. – «Правління гетьманського уряду»

1750-1764 рр. – гетьманство Кирила Розумовського

1764-1786 рр. – Друга Малоросійська колегія

1768, травень-червень – Коліївщина.

1775, 3 серпня – Маніфест Катерини II про ліквідацію Запорізької Січі.

Семінарське заняття № 6.

Тема 7. Україна у складі Російської та Австрійської імперій у пер. пол. XIX ст. (2 год.).

Мета вивчення: *набути знання про основні події в історії України у пер. пол. XIX ст.; з'ясувати особливості і наслідки імперських реформ для України; визначити головні особливості початку національного відродження в Україні.*

Засоби навчання: *карта «Українські землі у XIX ст.», навчальна література.*

План

1. Тенденції економічного розвитку українських земель у др. пол. XIX ст..
2. Суспільні рухи у Наддніпрянщині у пер. пол. XIX ст..
3. Західноукраїнські землі у пер. пол. XIX ст..

Література

- Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академвидав, 2007. – 688 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. – К., 1996.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Сарбей В.Г. Національне відродження України. – К., 1999.
- Історія України. / За ред. Смолія В.А. – К., 1997.

Методичні рекомендації

Розповідаючи у *першому питанні* про соціально-економічні зміни на українських землях у пер. пол. XIX ст., необхідно підкреслити, що ключовим процесом став промисловий переворот. Слід зазначити, що Наддніпрянська Україна перетворилася на високорозвинений регіон.

Розглядаючи *друге питання*, необхідно визначити напрями суспільно-політичних рухів та організацій: масони, декабристи, Кирило-мефодіївське товариство. Окремо слід зупинитися на аналізі програмних документів організацій, показати їх роль і місце у національному відродженні України.

Відповідь на *третє питання* цієї теми слід розпочати з аналізу соціально-економічного розвитку західноукраїнських земель. Розгляд стану промисловості й сільського господарства має підвести до висновку про те, що економічна політика австрійського уряду на західноукраїнських землях мала відверто колоніальний характер. Вона була спрямована на те, щоб Галичина, Північна Буковина і Закарпаття й надалі залишалися економічно відсталими сировинними придатками до розвинутих західних промислових районів Австрії. Розглядаючи український національно-визвольний рух, значну увагу слід приділити діяльності гуртка «Руська трійця». Необхідно також зазначити, що події революції 1848-1849рр. активізували національно-визвольну боротьбу

українців, сприяли підвищенню рівня їхньої національної свідомості, що привело до створення першої власної політичної організації.

Терміни і поняття

Головна Руска Рада – перша українська політична організація у Галичині. Створена 2 травня 1848 р. у Львові для оборони прав українського населення. Офіційно розпущена у 1851 р.

Губернія – територіально-адміністративна одиниця в Росії з 1708 р. Внаслідок адміністративно-територіальної реформи в Україні (1925 р.) губернії були скасовані.

Декабристи – учасники таємних організацій у Петербурзі та в Україні, які готували державний переворот. Підняли повстання у грудні 1825 р.

Малоросія – назва України в офіційних актах царської Росії. Походить від терміну Мала Росія.

Надніпрянська Україна (Надніпрянщина) – термін для позначення тієї частини українських етнічних земель, які входили до складу Російської імперії, згодом – Української Народної Республіки.

Опришки – учасники народної боротьби у Галичині, на Буковині й у Закарпатті проти соціального гноблення, гніту, панування польської, угорської та австрійської шляхти у XVI – першій половині XIX ст.

Різничинці – люди різного сину та звання. В Росії XIX ст. – вихідці з різних станів, зайняті здебільшого розумовою працею.

Руска трійця – громадсько-культурна організація демократичного спрямування, що сформувалася серед української студентської молоді Львівського університету і вихованців греко-католицької духовної семінарії у 1830-х рр. Очолювали М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький.

Таврія – назва Кримського півострова, поширена з XVI ст. У XIX – на початку XX ст. Таврією називали не тільки Крим, а й прилеглі до нього з півночі райони, що входили до складу Таврійської губернії.

Найважливіші події

1805 р. – відкриття Харківського університету

1821 р. – створення в Тульчині таємного Південного товариства декабристів

1825 р. – діяльність таємного «Товариства з'єднаних слов'ян» у Новоград-Волинському

1825, грудень–1826, січень – повстання Чернігівського полку.

1833-1837 рр. – діяльність у Львові просвітницького гуртка «Руска трійця»

1834 р. – відкриття університету в Києві

1846-1847 рр. – діяльність Кирило-Мефодіївського товариства

1848, 16 квітня – скасування кріпацтва у Східній Галичині

1848, 2 травня – утворення у Львові української політичної організації – Головної руської ради.

Семінарське заняття № 7.

Тема 8. Україна в др. пол. XIX ст. (2 год.).

Мета вивчення: *набути знання про основні події в історії України у др. пол. XIX ст.; з'ясувати особливості і наслідки імперських реформ для України; визначити головні особливості розвитку національного відродження в Україні.*

Засоби навчання: *карта «Українські землі у XIX ст.», навчальна література.*

План

1. Реформи в Російській імперії і Україна.
2. Соціально-економічні зміни в Наддніпрянщині та Західній Україні.
3. Суспільно-політичні рухи в Україні у др. пол. XIX ст..

Література

- Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академвидав, 2007. – 688 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. – К., 1996.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Сарбей В.Г. Національне відродження України. – К., 1999.
- Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.

Методичні рекомендації

Готуючи відповідь *на перше запитання*, необхідно визначити основні реформи, проведені в Російській імперії урядом Олександра II. Надаючи характеристику кожної з реформ слід з'ясувати їх вплив на економічний, суспільний і культурний розвиток Наддніпрянщині.

Розповідаючи про *соціально-економічні зміни* на українських землях в др. пол. XIX ст., необхідно підкреслити, що причиною таких змін стало проведення імперських реформ і завершення промислового перевороту. Слід зазначити, що українські землі у складі російської імперії перетворилися на високорозвинений регіон.

Розглядаючи *третє питання*, необхідно розглянути напрями суспільно-політичних рухів: національний (громадівський), народницький, соціально-демократичний, ліберальний. Окремо слід зупинитися на аналізі громадівського руху, показати його роль і місце у національному відродженні України.

Основні терміни і поняття

Громади – організації, що проводили культурну та громадсько-політичну діяльність у другій половині XIX та на початку XX ст. в межах Російської імперії.

Декабристи – учасники таємних організацій у Петербурзі та в Україні, які готували державний переворот. Підняли повстання у грудні 1825 р.

Народництво – ідеологія й громадсько-політичний рух, що охопив вихідців із дворянства та різночинну інтелігенцію Російської імперії у 60-80-ті рр. XIX ст. Народництво поєднувало ідеї утопічного соціалізму з вимогами селянства, зацікавленого у знищенні поміщицьких латифундій. Виступало як проти кріпосництва, так і проти капіталістичного розвитку суспільства.

Народовці – культурницька, згодом суспільно-політична течія серед молодії західноукраїнської інтелігенції, що виникла у 60-ті рр. XIX ст. як протига консервативній течії (москвофільству) інтелігенції старшого покоління, зорієнтованого на Росію.

Соціалізм – позначення вчень, в яких як мета й ідеал висувається здійснення принципів соціальної справедливості, свободи, рівності, а також суспільного ладу, що втілює ці принципи.

Найважливіші події

1861, 19 лютого – скасування кріпацтва в Росії

1863 р. – Валуєвський циркуляр

1868 р. – заснування у Львові українського культурно-освітнього товариства «Просвіта»

1873 р. – заснування Літературного товариства ім. Т.Шевченка

1876 р. – Емський указ

Семінарське заняття № 8.

Тема 9. Українська революція та боротьба за збереження державної незалежності України (1917-1920 рр.) (2 год.).

Мета вивчення: *набуття знань про основні події в історії України у період Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР; визначити особливості внутрішньополітичних процесів в Україні протягом 1917-1920рр..*

Засоби навчання: *карта «Українська революція та боротьба за збереження державної незалежності України (1917-1920 рр.)», навчальна література.*

План

1. Універсали Центральної Ради: головні положення та особливості.
2. Українська держава часів Гетьманату.
3. Українська Народна Республіка.
4. Революційні події на західноукраїнських землях

Література

- Винниченко В. Відродження нації. – К., 2009.
- Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.. Нариси політичної історії. – К., 1993.
- Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – Т.І-ІІ. – К., 2002.
- Матвієнко В. Українська дипломатія 1917-1921 років: на теренах постімперської Росії. – К., 2002.
- Політична історія України. XX століття / Під. ред. В.Ф. Верстюка, В.Ф. Солдатенка. – К., 2003. – Т. 2.
- Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.

Методичні рекомендації

Готуючи відповідь на *перше питання*, слід сказати, що Лютнева революція 1917 р. відкрила нову сторінку в історії української державності, розпочала складний, але дуже важливий етап у її суспільно-політичному й духовному розвитку. Розкриваючи діяльність Української Центральної Ради навесні та влітку 1917 р., слід проаналізувати положення I та II універсалів, зокрема, відмітивши демократизм положень II Універсалу Центральної Ради та сформульованих у ньому національних прав, свобод і вимог, а також його компромісний характер. Спроба більшовиків взяти владу в Україні в листопаді 1917 року не вдалася. 20 листопада 1917 р. Центральна Рада видала свій III Універсал, в якому проголосила Україну Українською Народною Республікою (УНР), а також виклала програму своїх майбутніх соціально-економічних перетворень. Бажано проаналізувати текст III Універсалу УЦР. Аналізуючи IV Універсал Центральної Ради, слід підкреслити, що цей документ вперше за останні кілька століть проголошував Україну «самостійною, ні від кого незалежною Вільною Суверенною Державою Українського Народу».

У *другому питанні* слід зазначити, що 29 квітня 1918 р. влада перейшла до гетьмана П.Скоропадського, виразника інтересів великих землевласників. Необхідно проаналізувати діяльність гетьманського уряду, показати, що головна суть перевороту полягала у спробі консервативних сил шляхом зміни парламентської форми правління на авторитарну створити нову державну систему. Далі бажано розкрити зміст та дати виважену оцінку внутрішньої і зовнішньої політики гетьмана. Необхідно визначити головні засади внутрішньої політики Української держави. Проаналізувати обставини створення української армії часів гетьманської держави П. Скоропадського. Варто назвати основні військові формування, що були організовані П.Скоропадським.

Висвітлюючи ситуацію 1919 р. у *третьому питанні* потрібно:

- навести стислий перелік подій та охарактеризувати основні військово-політичні режими, що встановлювалися на території України протягом року (Директорія, радянська влада, «денікінщина», війська Антанти);
- окремо зупинитися на характеристиці повстанського селянського руху як провідного чинника успіхів і невдач всіх вказаних режимів, згадати основних ватажків, визначити його силу й слабкість.

Основними подіями доби Директорії були – відновлення влади республіканців, акт злуки УНР і ЗУНР, еволюція влади від парламентської форми правління до авторитаризму. Вирішальною була постійна експансія Радянської Росії в Україну з кінця 1918 р., в результаті якої була встановлена радянська влада. За підрахунками одного з мешканців Києва тих часів, влада в столиці з 1917 по 1920 рр. змінювалась 15 разів.

При підготовці до *четвертого питання* слід визначити, що розпад Австро-Угорської імперії привів до проголошення 9 листопада 1918 року Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Поява цієї держави стала наслідком дії багатьох чинників і, перш за все, високого рівня національної свідомості західних українців. Революції в Росії та в Західній Європі захитали

монархію Габсбургів в Австро-Угорщині та Гогенцолернів у Німеччині, повалили династію Романових у Росії. Держави Центрального блоку зазнали поразки в Першій світовій війні. У січні 1919 р. перша сесія Української Народної Ради у Станіславі проголосила об'єднання ЗУНР з УНР в єдину державу. Поясніть, якими причинами було зумовлено таке об'єднання, яку роль воно відіграло в ході війни. Бажано проаналізувати події завершального етапу громадянської війни в Україні, пояснити, чому голова Директорії С.Петлюра пішов на укладення з Польщею Варшавського договору який викликав обурення галичан і, фактично, привів до розколу між лідерами українського національного руху. Далі бажано розповісти про хід радянсько-польської війни, підписання Ризького мирного договору 1921р. та остаточне встановлення Радянської влади. Найважливіша частина відповіді – аналіз підсумків та уроків національно-демократичної революції 1917-1920 р.

Основні терміни і поняття

Анархізм – суспільно-політична течія, що заперечувала необхідність державної влади, виступала за повне самоуправління.

Антанта – блок європейських держав (Велика Британія, Франція, Російська імперія), що сформувався у 1904-1907 рр. і об'єднав під час Першої світової війни проти Німеччини та її союзників 20 держав.

Українська Держава – офіційна назва України за правління гетьмана П. Скоропадського (29 квітня - 4 грудня 1918 р.).

Український Національний Союз (УНС) – координаційний осередок українських політичних партій (УПСФ, УСДРП, УПСР, УПСС) і культурно-громадських, професійних організацій. Утворився на початку серпня 1918 року.

Найважливіші події

1917, 23 червня (10 червня) – прийнято I Універсал Центральної Ради.

1917, 16 липня (3 липня) – оголошено II Універсал Центральної Ради.

1917, 20 листопада (7 листопада) – Центральна рада прийняла III Універсал, яким проголосила створення Української Народної Республіки.

1918, 25 січня (12 січня) – прийнято IV Універсал, який проголосив незалежність УНР.

1918, 29 квітня – Центральна Рада схвалила проект Конституції УНР (Статут про державний устрій, права і вольності УНР).

1918, 19 липня – початок загального страйку залізничників.

1918, 17 листопада – угода Директорії з Великою солдатською радою німецьких військ про нейтралітет.

1918, 27 листопада – засновано Українську Академію Наук. Першим президентом УАН став видатний учений В. Вернадський.

1919, 22 січня – проголошено Акт злуки двох українських держав – УНР і ЗУНР в єдину соборну Україну.

Семінарське заняття № 9.

Тема 10. Радянська модернізація України у 1929-1938 рр. (2 год.).

Мета вивчення: *набути знання про основні події в історії України у 1929-1938 рр.; з'ясувати особливості і наслідки радянської модернізації для України.*

Засоби навчання: *карта «Українські землі у 1930-х – на поч. 1940-х років», навчальна література.*

План

1. Колективізація. Голодомор 1932-1933 років: причини та наслідки.
2. Проведення індустріалізації.
3. Сталінські репресії.

Література

- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Колективізація і голод на Україні (1922-1933). Збірник документів і матеріалів. – К., 1993.
- Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.
- Лаврів П. Історія Південно-Східної України. – К., 1996.
- Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.
- Нагаєвський І. Історія української держави ХХ ст. – К., 1994.

Методичні рекомендації

Готуючи відповідь на *перше питання*, необхідно підкреслити, що найважливіші наслідки для країни мала сталінська примусова та насильницька колективізація. Мільйонами жертв сплатила за це Україна: лише один голодомор 1932-1933 рр. забрав життя близько 5 млн. українців. Це був справжній геноцид проти українського народу.

Розповідаючи про *індустріалізацію*, необхідно підкреслити, що вона вивела республіку, як і всю країну, на якісно новий рівень промислового розвитку, докорінно змінила структуру народного господарства, зокрема, співвідношення між промисловістю та сільським господарством, між вироблянням засобів виробництва і предметів споживання у валових обсягах продукції промисловості. Проте слід переконливо показати, якою ціною та якими методами це було зроблено.

Розглядаючи *третє питання*, доведіть, що період 1921-1941 рр. увійшов в історію України як найтрагічніший. Антидемократизм і терор як форми і методи суспільно-політичних відносин стали головними засобами здобуття Сталіним та його прибічниками безмежної влади. Наслідки репресій були жахливими. Наведіть конкретні приклади з цього приводу.

Основні терміни і поняття

Геноцид – повне або часткове знищення окремих груп населення за расовими, національними чи релігійними ознаками, один з найтяжчих злочинів проти людства.

Голодомор – соціально-господарське явище, що виявляється в позбавленні населення мінімуму необхідних продуктів харчування й призводить до його

вимирання, згубної зміни демографічної та соціальної структури населення регіонів, а інколи й країн.

Єжовщина – кампанія тотальних репресій у СРСР 1936-1938 рр. із великими «чистками» і показовими політичними процесами.

Колективізація сільського господарства – об'єднання індивідуальних сільських господарств у союзи, які засновуються на колективній власності на засоби виробництва. У СРСР наприкінці 1920-х на початку 1930-х рр. була проведена суцільна колективізація сільського господарства.

Робітничі факультети (робфаки) – загальноосвітні навчальні заклади в СРСР у 1919-1940 рр. для підготовки робітників до вступу у вищі навчальні заклади.

Найважливіші події

1929, січень – створення у Відні Організації українських націоналістів.

1932–1933 рр. – голодомор в Україні.

Семінарське заняття № 10.

Тема 11. Україна в роки Другої Світової війни (2 год.).

Мета вивчення: набуття знань про основні події в історії України у 1941-1945 рр.; простежити процес визволення України від німецьких окупантів.

Засоби навчання: карта «Україна у Другій світовій війні», ілюстрації, портрети князів, навчальна література.

План

1. Військові дії в Україні 1941-1942 рр.
2. Нацистський окупаційний режим.
3. Рух опору.
4. Визволення України.

Література

- Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980). – К., 1999.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Коваль М. Україна: 1939-1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. – К., 1995.
- Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939). – Івано-Франківськ, 1993.
- Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996.
- Чорна книга України: Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе / Під ред. Ф. Зубанича. – К., 1998.

Методичні рекомендації

Готуючи відповідь на *перше питання*, студентам рекомендується вивчити характер війни з боку Німеччини та СРСР. Необхідно звернути увагу на військово-політичні плани Гітлера, викладені, зокрема, в планах «Барбаросса» та «Ост». Студентам потрібно визначити місце України в планах Німеччини,

зупинитись на військово-стратегічній ролі потужної групи «Південь» під керівництвом Рундштедта, що йшла в Україну.

Розглядаючи *друге питання*, слід показати, що внаслідок відступу Червоної Армії 1941-1942 рр. в Україні настала «чорна ніч» фашистської окупації. Україна була розділена на 4 окупаційні зони. Загальною ознакою для всіх регіонів були терор, репресії, масові катування та вбивства. Особливу увагу студентам рекомендується звернути на величезні втрати, що поніс наш народ в результаті окупації.

При вивченні *третього питання* студентам пропонується вивчити основні події визвольного походу Радянської Армії в Україну в 1943-1944 рр. Тут треба показати, що визволення України було наслідком кардинальних структурних змін в ході всієї війни. Необхідно також підкреслити, що український «театр воєнних подій» був вирішальним на радянсько-німецькому фронті. Далі студентам рекомендується пов'язати визволення України, перемогу у війні з завершенням возз'єднання українських земель і формуванням сучасної геополітичної карти України.

Основні терміни і поняття

Дивізія «Галичина» – перша українська дивізія Української національної армії – українська військова частина, яка у 1944-1945 рр. воювала на боці гітлерівської Німеччини.

Колабораціоністи – особи з місцевого населення, які співпрацюють із загарбниками під час окупації якої-небудь країни.

Рейкова війна – назва великої операції радянських партизанів у серпні-вересні 1943 р. з метою виведення з ладу залізниць на окупованих територіях.

Найважливіші події

1942, 18 грудня – звільненням с. Півнівка Міловського району Ворошиловградської області почалося визволення України від німецько-фашистських окупантів.

1944, 28 жовтня – визволення останнього міста на території України – Ужгорода.

Семінарське заняття № 11.

Тема 12. Україна в умовах деєсталінізації (2 год.).

Мета вивчення: *набуття знань про особливості хрущовської «відлиги» в Україні;; визначити основні тенденції розвитку суспільних процесів в Україні у напр. 1950-х – пер. пол. 1960-х років.*

Засоби навчання:*карта «Україна у повоєнні роки», навчальна література.*

План

1. Система раднаргоспів в УРСР.
2. Особливості розвитку культури та науки в Україні у 1950-1960-ті роки.

3. Рух «шістдесятників»: причини та наслідки.

Література

- Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980). – К., 1999.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Бойко О.Д. Історія України. – К., 2002.
- Історико-політичні уроки української державності./ Ред. кол. Ю. І. Римаренко, В. Г. Кремінь, О. М. Мироненко – К.; Донецьк, 1998.
- Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.
- Українська державність у ХХ ст. – К., 1996.

Методичні рекомендації

Серед економічних нововведень М.Хрущова, окремо слід зупинитися на розвитку регіонів України. Дуже цікавим було рішення, прийняте в 1957 р. з ініціативи Хрущова, про ліквідацію галузевих міністерств і утворення раднаргоспів. Така децентралізація управління промисловістю розв'язувала руки республіці та її місцевим органам, але це нововведення дуже швидко було згорнуте. Необхідно проаналізувати причини негативної реакції центру на створення раднаргоспів.

Відповідаючи на *питання семінару*, необхідно показати, що природа тоталітарної держави не змінилася у 50-ті - 60-ті роки. Запропоновані реформи були непослідовними, суперечливими, часто призводили до виникнення нових проблем. Окремі досягнення науково-технічної революції, що відбувалися в усьому світі, не знаходили підтримки і застосування. Але це не применшує тих змін, які відбулися в суспільстві. Студенти повинні усвідомлювати в чому полягає суть НТР. Розгляд цього питання доцільно розпочати з короткого аналізу змісту науково-технічної революції, що розпочалася в передових країнах світу, і зробити прогноз: чим загрожувало Україні відставання в галузі науки і техніки. Також треба пояснити чому промисловість і сільське господарство відкидали досягнення науки і техніки, в чому полягали причини такого явища.

Розглядаючи *культурне життя* республіки, бажано розповісти про здобутки та проблеми культури. Важливо показати, що це двадцятиріччя було позначене не лише бездарними конформістськими творами. Воно виплекало цілий ряд митців, доробок яких прикрасив українську культурну галерею. Розвивалося театральне мистецтво, українське кіномистецтво, народне образотворче мистецтво, а серед мистецьких здобутків особливо виділялися українська народна пісня і танець.

Основні терміни і поняття

Волюнтаризм – діяльність, що не зважає на об'єктивні закони історичного протекання, ґрунтується на свавільному рішенні осіб, що її здійснюють.

«Про культ особи та його наслідки» – постанова XX з'їзду КПРС від 30 червня 1956 року, яка вказувала на негативні наслідки культу особи Й.Сталіна.

Радгосп (радянське господарство) – державне сільськогосподарське підприємство в СРСР.

Найважливіші події

1956, 8 липня – пуск газогону Шебелінка-Харків.

1957, травень – проголошення М.Хрущовим над програми у тваринництві.

Семінарське заняття № 12.

Тема 13. УРСР в період кризи радянського ладу (др. пол. 60-х – пер. пол. 80-х рр. XX ст.).(2 год).

Мета вивчення: *набути знання про головні економічні, соціально-політичні та культурні причини кризи радянської системи в середині 1960-х – на початку 1980-х рр.; визначити основні течії дисидентського руху в Україні.*

Засоби навчання:*карта «Соціально-економічний розвиток України у др. пол. 1960-х – сер. 1980-х рр.», портрети українських дисидентів, навчальна література.*

План

1. Руйнування радянської економічної моделі: причини, ознаки, наслідки.
2. Основні тенденції суспільного життя в Радянській Україні.
3. Рух опору тоталітарному режиму.

Література

- Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980). – К., 1999.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Історико-політичні уроки української державності./ Ред. кол. Ю. І. Римаренко, В. Г. Кремінь, О. М. Мироненко – К.; Донецьк, 1998.
- Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.
- Україна в XX столітті (1900-2000): Зб. Документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.Ю. Король. – К., 2000.
- Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. – К., 1996.

Методичні рекомендації

Розглядаючи перше питання, необхідно показати, що після епохи М.С.Хрущова почався період застою. В цей період уповільнилися темпи економічного розвитку, наростали негативні явища в суспільному та економічному житті України.

У 1965 р. керівництво країни розпочало економічну реформу. Розкрийте її зміст. Бажано показати, що в основу реформи було покладено принципи розширення самостійності підприємств, переведення їх на госпрозрахунок, використання економічних важелів стимулювання праці. Упродовж чотирьох років на ці принципи господарювання перейшло 85% підприємств республіки. Це дало значні економічні результати, але дуже швидко реформа була згорнута. Чому? У чому Ви вбачаєте причини провалу цієї реформи?

Провал реформ, непослідовність їх проведення відкинули народне господарства республіки назад. Адміністративні методи керівництва економікою особливо посилилися наприкінці 70-х - на початку 80-х років. Саме тоді суттєво знизилися темпи зростання економічного потенціалу України. Наведіть конкретні приклади.

Окремо бажано зупинитися на змісті та основних напрямках політики русифікації, яка в ті роки активно проводилась керівництвом Радянського Союзу та КПРС.

Основні терміни і поняття

Номенклатура – верства населення Радянського Союзу, яка займала ключові адміністративні посади у всіх сферах діяльності: уряді, промисловості, освіті тощо.

«Празька весна» – період політичної лібералізації в Чехословаччині з 5 січня по 20 серпня 1968, що закінчився введенням в країну радянських військ і військ країн Організації Варшавського договору.

Найважливіші події

1966, 1 травня – Г.М. Москаленко та В. Кукса встановили над Київським інститутом народного господарства жовто-блакитний прапор із зображенням тризуба та написом: «Ще не вмерла Україна. Ще її не вбито».

1972, травень – звільнення П.Шелеста з посади першого секретаря КПУ.

1984, 13 лютого – після смерті Ю. В. Андропова Генеральним Секретарем ЦК КПРС обрано К. У. Черненко (1984–1985).

Семінарське заняття № 13.

Тема 15. Україна в умовах незалежності (2 год.).

Мета вивчення: *набуття знань про особливості президентських та Парламентських виборчих кампаній в Україні; визначити основні досягнення української культури за часів незалежності.*

Засоби навчання: *карта «Україна у 1991 році. Відновлення незалежності», портрети українських президентів, навчальна література.*

План

1. Президентські вибори в Україні.
2. Вибори до Верховної Ради України.
3. Розвиток української культури в умовах незалежності.

Література

- Бойко О.Д. Історія України. – К., 2002.
- Гудзь В.В. Історія України. – К., 2008.
- Історико-політичні уроки української державності./ Ред. кол. Ю. І. Римаренко, В. Г. Кремінь, О. М. Мироненко – К.; Донецьк, 1998.
- Терещенко Ю., Курило В. Історія України. – К., 1995.

- Україна в ХХ столітті (1900-2000): 3б. Документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.Ю. Король. – К., 2000.
- Уряди України у ХХ ст.: Науково-документальне видання – К., 2001.

Методичні рекомендації

Готуючи відповідь на *перше питання*, студентам необхідно показати зовнішні та внутрішні чинники, які зумовили появу на політичній карті світу нової незалежної держави – України. Студентам необхідно дати характеристику стартових можливостей республіки, показати їх позитивні та негативні аспекти.

При підготовці відповіді на *друге питання*, студентам варто звернути увагу на атрибутику державності: фіксування кордонів, визначення громадянства, затвердження національної символіки, запровадження власної грошової одиниці, формування трьох основних гілок влади тощо.

При розгляді *третього питання* студенти повинні звернути увагу на те, як відбувалася боротьба між різними політичними силами щодо прийняття Конституції України, дати стислу характеристику положень Основного Закону України.

Основні терміни і поняття

Державотворчий процес – процес становлення державності, формування державних органів влади, визначення їхніх функцій.

Інавгурація – урочиста церемонія вступу на посаду глави держави. Процедура інавгурації передбачає публічне виголошення новим главою держави клятви та програмної промови.

Парламентаризм – система влади, при якій чітко розподілені й визначені функції законодавчих і виконавчих органів за умови верховенства парламенту. В умовах ускладнення структури суспільних зв'язків відбувається процес посилення повноважень виконавчої влади (президента, уряду).

Парламентська фракція – група депутатів парламенту – членів однієї або кількох, близьких за поглядами політичних партій, яка проводить у парламенті власну лінію.

Толерантність - терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій.

Найважливіші події

1991, 1 грудня - Загальнонародний референдум на підтримку Акту незалежності України. Обрання Л. Кравчука Президентом України

2004, жовтень-грудень - вибори Президента України. За результатами виборів ним став В.Ющенко.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академвидав, 2007. – 688 с.
2. Гісем О.В., Мартинюк О.О., Трухан О.Ф. Історія України в таблицях. – Харків, 2007. – 480 с.
3. Греченко В.А., Чорний І.В. та ін. Історія світової та української культури. - К.: Літера, 2000. – 464 с.
4. Гудзь В.В. Історія України. – К.: Видавничий дім «Слово», 2003. – 616 с.
5. Історія України / За ред. Смоля В.А. – К., 1997.
6. Історія України / Кер. авт. кол. Зайцев Ю. – Львів, 1996.
7. Політична історія України /За ред. В.І.Танцюри. – К., 2001.
8. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К.: Артек, 1999. – 728 с.
9. Субтельный О. Украина : история. – К.: Либідь, 1994. – 736 с.

Допоміжна

10. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. - К., 1991
11. Баран Володимир. Україна: новітня історія (1945-1991). – Львів, 2003.
12. Баран В. Україна після Сталіна: нарис історії 1953-1985 рр. – Львів, 1992.
13. Білоусько О. Україна давня: євразійський цивілізаційний контекст. Карти, таблиці, ілюстрації. – К., 2002.
14. Борисенко В. Курс української історії. – К., 1997.
15. Брайчевський М. Вступ до історичної науки. Навч. посібник. – К., 1995.
16. Винокур О., Трубочанінов С. Давня і середньовічна історія України. – К., 1996.
17. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. – К., 1996.
18. Грушевський М. Історія України-Русі. В II т. 12 кн. – К., 1991-1997.
19. Дробот І.І., Кучер В.І., Слюсаренко А.Г., Чернега П.М. Український народ у Другій світовій війні. – К., 1998.
20. Ісаєвич Я. Україна давня і нова. Народ, релігія, культура. -- Львів, 1996.
21. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник./В.М.Литвин, В.І.Гусєв, А.Г.Слюсаренко та ін. – К., 2002.
22. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-ті роки). – К., 1991.
23. Кравчук Л. Останні дні імперії. Перші роки надії. – К., 1994.
24. Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду. – К., 1996.
25. Крисаченко В.С. Історія Криму: Кримське ханство: Навч. посібник. – К., 2000.
26. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995.
27. Литвин В. Політична арена України: дійові особи і виконавці. – К., 1994.
28. Малий словник історії України. – К., 1997.
29. Нагаєвський І. Історія української держави XX ст. – К., 1994.
30. Нариси з історії української держави XX ст. – К., 1994.
31. Нариси з історії України: новий погляд з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1996.
32. Національні відносини в Україні у XX ст. Зб. док. і матеріалів. – К., 1994.
33. Наливайко Д. Козацька християнська республіка. Запорізька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках. – К., 1992.
34. Реєнт О. Українська революція. – К., 1996.
35. Рибалка І. Історія України. – Ч. 1. Від найдавніших часів до кінця XVIII ст. – Харків, 1995.
36. Сергійчук В. Національна символіка України. – К., 1992.
37. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – К., 1993.
38. Терещенко Ю., Курило В. Історія України. Навч. посібник. – Кн. 1. – К., 1995.
39. Толочко П. Київська Русь. – К., 1996.

40. Турченко Ф., Панченко П., Тимченко Е. Новітня історія України. Для 11 кл. серед. школи. – К., 1994.
41. Українська минувшина. Ілюстрований енциклопедичний довідник. – К., 1993.
42. Українська народність. Нариси соціально-економічної і етнополітичної історії. – К., 1990.
43. Ульяновський В., Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У 3-х кн. – К., 1994. – Кн. 1, 2, 3.
44. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. – К., 1992.
45. Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. – К., 1996.
46. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. – К., 1999.
47. Яковенко Н. Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997.

Інформаційні ресурси

1. <http://chitalka.info/> Студентська електронна бібліотека МАУП "Читалка". Безкоштовні електронні підручники он-лайн серії "Гуманітарні науки". Містить електронні книги з історії України, історії новітньої України (1991-2001)
2. <http://history.kiev.ua/> Сайт "Історія України" пропонує повнотекстові версії книг: Орест Субтельний "Історія України" (видання 1991 року), Ілько Борщак, Рене Мартель "Іван Мазепа" (видання 1931 року), Михайло Грушевський "Ілюстрована Історія України" (репринтне видання 1913 року) та інші.
3. <http://www.history.org.ua/> Інститут історії України НАН України надає вільний доступ до повнотекстової версії Енциклопедії історії України, електронних публікацій документів і пам'яток, зокрема архівів Голодомору в Україні 1932–1933, ОУН і УПА.
4. <http://historical-club.org.ua/> Сайт «Всеукраїнський історичний портал» засновано 2011 року групою студентів історичних факультетів. Сайт представляє онлайн-ресурси на різні історичні теми. Ресурси з історії України розподілені за окремими періодами у хронологічній послідовності.
5. <http://www.ukrhistory.narod.ru> Сайт "Українська історична бібліотека" (UKRAINIAN HISTORICAL LIBRARY) намагається спростувати міфи, існуючі в українській історії та пропонує: повнотекстові версії історичних документів, наукових статей, монографій з фонду бібліотеки.
6. <http://pidruchniki.ws/> Перша українська електронна бібліотека підручників – це найбільший ресурс українських навчальних посібників. Бібліотека пропонує у вільному доступі колекцію е-видань з історії України
7. <http://www.nbuv.gov.ua/> - бібліотека ім. В.Вернадського
8. <http://lib-gw.univ.kiev.ua/> - бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т.Шевченка

9. <http://www.inst-ukr.lviv.ua/> - Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича

10. <http://litopys.org.ua> – проект електронної бібліотеки давньої української літератури. Бібліотека є добіркою електронних книг і текстів.